

СИСТЕМНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Всі життєві процеси і живі організми пов'язані між собою в єдину систему - біосферу. Тому сучасні екологічні проблеми також слід розглядати у системному аспекті, як хвороби загальнопланетарного організму. Для цього сучасний науковий редукціонізм необхідно замінити теолономією - філософською ідеєю про інформаційну єдність і цілеспрямованість розвитку живої матерії.

Екологічні проблеми сьогодні все більш набувають системного характеру, але вивчення біосфери, як цілого, набирає надзвичайної актуальності і складності. Так, при екосистемному удосконаленні світу з'ясувалося, що домінуючою властивістю біосфери є стрибкові взаємозаміни (біфуркації), які визначають всі життєві процеси, а оскільки "жива матерія володіє основною глобальною геологічною силою" [1], то ця властивість виявляється загальнопланетарною і загальносвітовою. При цьому біфуркації підкоряються своїм законам, обмеженням і умовам, мають свої особливості на різних рівнях ієрархії екосистем, свою спрямованість в утворенні гармонійної організаційної структури живої і неживої матерії, що забезпечує оптимальну сталість всіх складових її елементів, а кожен підсистему - оптимальним навколишнім середовищем.

Навколишнє середовище існує для будь-яких екосистем, організмів і навіть окремих живих клітинок, за рахунок ресурсів та в умовах якого вони розвиваються, але, як довів ще німецький ембріолог Ганс Дражи, в залежності від того, де розмістити цю клітину в ієрархічній структурі, буде визначатися подальша її доля - стати ДНК, складовим життєво важливим органом, окремим організмом або цілою екосистемою. Ця властивість атомів живої матерії пояснює такі явища, як кланування, пересадка органів, адаптація (нормалізація) видів, цілісність біосфери і всіх її складових екосистем, що можливе лише завдяки інформаційній єдності самого життя як особливої форми руху особливим чином організованої матерії. Звідси випливає, що живі клітини, організми, системи реагують не лише на подразники, що діють на них безпосередньо, але і на інформацію про стан всієї ієрархічної структури, тобто всієї біосфери та її навколишнього середовища - космосу.

Те, що живі системи взаємодіють не тільки одне з одним, але і в цілому, тобто прагнуть підтримувати необхідний порядок і стабільність цілого, вперше було сформульовано холістичним філософським вченням Рене Декарта, який розглядав всесвіт як цілісність, що склалася за результатом творчої еволюції. Така цілісність він поділяв на матеріальну і нематеріальну (духовну, а ми говоримо інформаційну) частини, перша з яких, на його думку, повинна бути предметом науки, а друга - теології. Подібний штучний розподіл цілого, на думку Р.Декарта, був корисним, оскільки виводив науку з - під контролю церкви, а церкву влаштувало те, що наука не буде втручатися в теологічну сферу.

На жаль, сучасне людство ще остаточно не усвідомило всю пагубність штучного розподілу всесвіту на матеріальні і нематеріальні частини, які вивчають і захищають один від одного різні і чомусь антагоністичні інститути, що дотепер негативно впливає на розуміння реальності, оскільки, за стародавнім прислів'ям, "якщо існує царство Геї, то для утримання сталості всесвіту всі живі істоти повинні підпорядковуватися законам і ієрархії цього царства". Такий розподіл, загальновідомими симптомами наслідків якого можна вважати війни, міжрегіональні і міжетнічні конфлікти, епідемії, природні катаклізми тощо, також обумовив сучасний редукціонізм в науці, який оксфордський еколог Артур Тенслі визначив таким чином: "... вчений, який знає властивості деяких частин, що досліджуються окремо, може точно прогнозувати загальний результат їх взаємодії". Але спроба описати властивості системи за властивостями частин забороняється принципом системності, згідно з яким властивості систем не зводяться до властивостей її окремих елементів [6].

Іншою суттєвою помилкою наукового редукціонізму стає абсолютування або ідеалізування результатів досліджень окремих наук, теорій, парадигм тощо, як, наприклад, у фізиці, яку вважають аристократією (від гр. *aristos* - найкращий), оскільки, мовляв, згідно з теорією емпіризму реальні події - це такі, котрі можна спостерігати. Але ще на початку цієї статті ми довели, що живі системи не можна звести до простої сукупності фізико-хімічних об'єктів і процесів, оскільки в науковому розумінні навіть амеба значно складніша, ніж вся система неживого світу. Неможливість усвідомлення реальних екологічних проблем баченням світу з точки зору фізики, хімії, інших натуралістичних (емпіричних) наук (парадигм) яскраво виразив Юджин Одум: "... наука кожного рівня не сильно допоможе виживанню людської спільноти, якщо ми не досягнемо необхідного рівня розвитку цивілізації. Без цього не можна вирішити проблеми росту населення планети, підвищення забруднення довкілля, розповсюдження соціальних, епідеміологічних та інших хвороб" [2].

Основна перешкода розвитку сучасної цивілізації - намагання зрозуміти складне, виходячи з простого, описати функціонування складних систем елементарними взаємовідносинами її складових елементів. Але, щоб пояснити життєвий процес, потрібна така філософська концепція, яка пояснює інформаційну цілісність екосистем будь-якого ієрархічного рівня, оскільки жоден життєвий процес не можна пояснити, не виходячи з інформації про загальносистемні, загальнопланетарні, загальноосвіткові цілі. Так, будь-який ембріон протягом свого розвитку постійно потребує інформацію спочатку про стан цитоплазми, потім про матку, після народження дитина відчуває потребу в інформації про родину, співтовариство, екосистему, частиною якої вона є, і взагалі про всесвіт. Отже, теолономія як філософська ідея цілеспрямованості всіх життєвих процесів є тією ланкою, яка пов'яже емпіричний досвід і явища, що сьогодні ще не мають наукового обґрунтування.

Сьогодні наука розглядає реальні процеси лише за причинно - наслідковими ланцюгами, але, на жаль, наслідок може являти собою оманливу картину подій, оскільки одна і та ж причина може викликати декілька наслідків і не можна однозначно пояснити життєвий процес, виходячи лише з однієї або навіть обмеженої кількості подій. Більш того, жива матерія досягає своєї цілі навіть тоді, коли необхідні події взагалі не відбуваються, тобто мета розвитку живого організму закладена заздалегідь. Ще Ф.Енгельс писав: "... жорстоким досвідом, порівнянням і аналізом історичного матеріалу поступово усвідомимо більш віддалені суспільні наслідки нашої продуктивної діяльності і одержимо можливість регулювання майбутнім, але для цього необхідно щось більше, ніж просте пізнання, необхідний повний переворот нашої свідомості. Перебудова суспільної свідомості приведе до змін суспільного ладу та економіки, перегляду відносин до біосфери, і тоді прагнення підтримувати гармонійний порядок стане основним сенсом життя" [3].

Література

1. Вернадский В.И. Живое вещество .- М.: Наука, 1978 .- 358 с.
2. Одум Ю. Основы экологии: Пер. с англ. / Под ред. Н.П.Наумова . - М.: Мир, 1975 . - 740 с.
3. Энгельс Ф. Диалектика природы // Маркс К., Энгельс Ф. Твори . - 2-е вид . - К.: Політвидав України, 1965 .-Т.20 .-С.319-577.